

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «МОЛОДРИЧ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 2161/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

28 жовтня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

28/01/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Молодорич проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (*Peer Lorenzen*), Голова,

Рената Ягер (*Renate Jaeger*),

Райт Маруст (*Rait Maruste*),

Ізабель Берро-Лефевр (*Isabelle Berro-Lefevre*),

Миряна Лазарова-Трайковська (*Mirjana Lazarova Trajkovska*),

Здравка Калайджиева (*Zdravka Kalaydjieva*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після наради за зачиненими дверима 5 жовтня 2010 року

постановляє таке рішення, яке було ухвалено того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 2161/02), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Олексієм Сергійовичем Молодоричем (далі — заявник) 24 листопада 2000 року.

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Ю. Зайцев з Міністерства юстиції.

3. 9 травня 2006 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною і вирішив повідомити Уряд про скарги за статтею 3 Конвенції стосовно умов ув'язнення заявника, лікування і медичної допомоги, скарги за пунктами 3 і 4 статті 5 Конвенції стосовно законності і тривалості тримання заявника під вартою та відсутності ефективного й швидкого судового розгляду питання законності тримання його під вартою, а також скарги за пунктом 1 і підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно стверджуваного порушення права заявника захищати себе, користуючись юридичною допомогою захисника. Суд також вирішив розглядати цю частину заяви по суті одночасно з питанням щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29).

ЩОДО ФАКТІВ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

4. Заявник народився у 1982 році. Зараз він відбуває покарання в Черкаській виправній колонії № 62 (далі — колонія).

А. Провадження у кримінальній справі заявника

5. 12 вересня 2001 року співробітники міліції затримали заявника за підозрою в заподіянні тяжких тілесних ушкоджень пану Д. За інформацією міліції, 11 вересня 2001 року заявник проник у помешкання пана Д. і напав на нього з ножем, коли той спав. Пан Д. отримав поранення лівої частини грудної клітки, лівого передпліччя та лівого коліна. Оскільки пан Д. чинив опір, заявник відступив. Заявник залишився на місці злочину і викликав міліцію та швидку медичну допомогу.

6. 12 вересня 2001 року міліція допитала заявника у зв'язку з цією подією. Його допитували за відсутності захисника.

7. 21 вересня 2001 року заявникові було пред'явлено обвинувачення в хуліганстві, вчиненому за обставин, що обтяжують покарання (частина 4 статті 296 Кримінального кодексу України).

8. Протягом невизначеного періоду до закінчення 2001 року заявника представляв обраний ним захисник пан Н.

9. 25 грудня 2001 року розслідування було закінчено, а справу передано на розгляд до Таращанського районного суду Київської області (далі — Таращанський районний суд).

10. Під час попереднього розгляду справи 18 січня 2002 року суд вирішив повернути справу на додаткове розслідування.

11. 23 квітня 2002 року додаткове розслідування було закінчено, а справу передано до того самого суду.

12. 12 серпня 2002 року Таращанський районний суд допустив до провадження матір заявника, яка не була фахівцем у галузі права, в якості його захисника.

13. 3 травня 2002 року до березня 2003 року Таращанський районний суд провів кілька судових засідань, під час яких розглядав справу по суті, і призначив психіатричну експертизу заявника, яку було закінчено до березня 2003 року. Під час розгляду справи в суді у зазначений вище період і протягом наступного слідства заявника представляв обраний ним захисник пан М.

14. У невизначену дату прокурор, який брав участь у справі, звернувся до суду з клопотанням про направлення справи на додаткове досудове розслідування, посилаючись на існування доказів вчинення заявником злочину, що був більш тяжким, ніж той, у якому його було обвинувачено.

15. 12 березня 2003 року суд визнав неправильною кваліфікацію дій заявника за кримінальним законодавством і повернув справу прокурору на додаткове досудове розслідування. 28 травня 2003 року апеляційний суд Київської області відхилив подану захисником заявника апеляційну скаргу на це рішення, посилаючись на те, що справу було повернуто на додаткове розслідування на підставі

матеріалів справи та клопотання прокурора. В постанові апеляційного суду не зазначалося, що вона підлягає оскарженню.

16. 17 липня 2003 року прокуратура пред'явила заявникові нове обвинувачення у замаху на вбивство з хуліганських мотивів та незаконному проникненні до житла особи (частина 2 статті 15, пункт 7 частини 2 статті 115 і частина 1 статті 162 Кримінального кодексу України). Одним із можливих покарань, передбачених частиною 2 статті 115 Кримінального кодексу, було довічне позбавлення волі.

17. 25 липня 2003 року справу було направлено на розгляд до апеляційного суду.

18. У невизначену дату до провадження було залучено нового захисника — пана Т., обраного заявником.

19. 15 жовтня 2003 року суд визнав заявника винним у незаконному проникненні до житла особи і хуліганстві за обставин, що обтяжують покарання, і засудив його на шість років позбавлення волі.

20. 25 березня 2004 року Верховний Суд України скасував вирок від 15 жовтня 2003 року, визнавши, що апеляційний суд неналежно оцінив докази і неправильно застосував кримінальний закон у справі, і вирішив повернути справу на новий розгляд до того самого суду.

21. У травні — червні 2004 року заявник обрав нового захисника для надання йому допомоги — пана В. Інші захисники, пан М. і пан Т., більше не представляли заявника з невизначених причин.

22. 4 червня 2004 року апеляційний суд повернув справу на додаткове досудове розслідування, визнавши, що прокуратура не встановила мотиви дій заявника 11 вересня 2001 року.

23. 29 липня 2004 року Верховний Суд залишив без змін ухвалу від 4 червня 2004 року. Протягом провадження у Верховному Суді інтереси заявника представляла його мати.

24. 8 червня 2004 року заявникові дозволили ознайомитися з ухвалою від 4 червня 2004 року, а 1 вересня 2004 року — з ухвалою від 29 липня 2004 року. Копій цих ухвал йому не надали.

25. Як зазначив Уряд, 27 вересня 2004 року матеріали справи надійшли до прокуратури, яка розпочала додаткове досудове розслідування. Заявник стверджував, що прокуратура одержала матеріали справи 1 вересня 2004 року.

26. Під час додаткового слідства прокуратурою було допитано кількох свідків і призначено експертизу ножа, з яким заявник напав на потерпілого. Експертизу було закінчено 18 жовтня 2004 року.

27. 21 жовтня 2004 року фахівця у галузі права пана Л. було залучено до провадження як захисника заявника. За твердженням заявника, пан Л. взагалі не допомагав йому.

28. Того самого дня слідчий прокуратури допитав заявника стосовно питань, поставлених перед експертом, який проводив екс-

пертизу ножа. Не зрозуміло, чи був захисник пан Л. присутній під час допиту заявника.

29. 23 жовтня 2004 року слідчі пред'явили заявнику нові обвинувачення, перекваліфікувавши вчинені ним 11 вересня 2001 року дії. Заявника було обвинувачено в замаху на вбивство з корисливих мотивів та розбої, поєднаному із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень (частина 3 статті 15, пункт 6 частини 2 статті 115 і частина 3 статті 187 Кримінального кодексу).

30. 24 жовтня 2004 року додаткове слідство було закінчено, а 12 листопада 2004 року справу передано на розгляд апеляційного суду.

31. 2 грудня 2004 року суд провів попередній розгляд справи, на який захисник заявника не з'явився.

32. 24 грудня 2004 року апеляційний суд визнав заявника винним у замаху на вбивство з корисливих мотивів та розбої, поєднаному із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень. Заявника засудили на десять років позбавлення волі з конфіскацією майна. Строк відбування покарання мав відраховуватись з 12 вересня 2001 року. Суд також зобов'язав його виплатити пану Д. 10 711,90 грн¹ відшкодування шкоди і 984,90 грн² — лікарні, в якій лікувався пан Д.

33. Своє рішення суд частково мотивував показаннями, які заявник давав у судовому засіданні та під час досудового слідства, показаннями потерпілого, показаннями очевидців і трьох інших свідків, яких заслухав суд, а також висновками сімох експертів.

34. Суд зазначив, що заявник не заперечував своєї причетності до події, хоча пояснення, які він давав на різних етапах провадження, суттєво різнились.

35. В окремій ухвалі від 24 грудня 2004 року апеляційний суд зазначив, що особи, які проводили досудове слідство, не дотримали вимог негайності, об'єктивності і повноти розслідування, у зв'язку з чим справу тричі повертали на додаткове розслідування. Він зобов'язав прокуратуру вжити відповідних заходів щодо цих порушень.

36. Мати заявника, діючи від його імені, та заявник самостійно подали до Верховного Суду окремі касаційні скарги. Вони стверджували, що апеляційний суд помилився в оцінці доказів і неправильно застосував закон у справі, що досудове розслідування не було закінчено в належний строк, що заявникові не надали точної інформації про висунуті проти нього обвинувачення, що його право на захист було порушено, оскільки на початку додаткового розслідування у вересні 2004 року йому не було призначено захисника, тому заявник не мав достатньо часу на підготовку свого захисту.

37. За твердженням заявника, захисник, якого йому призначили, не допомагав йому при підготовці касаційної скарги.

¹ Приблизно 1454 євро.

² Приблизно 134 євро.

38. 17 березня 2005 року Верховний Суд залишив без змін вирок від 24 грудня 2004 року, постановивши, зокрема, що право заявника на захист не було порушено.

В. Досудове ув'язнення заявника

39. Після затримання 12 вересня 2001 року заявника помістили в Ізолятор тимчасового тримання Таращанського РВ ГУ МВС України в Київській області (далі — ІТТ).

40. 14 вересня 2001 року Таращанський районний суд обрав заявнику запобіжний захід у вигляді взяття під варту в зв'язку з розслідуванням порушеної щодо нього кримінальної справи і постановив помістити його в слідчий ізолятор № 13 Управління Державного Департаменту України з питань виконання покарань в м. Києві та Київській області (далі — СІЗО). Суд встановив, що заявник обвинувачується у вчиненні особливо тяжкого злочину (хуліганство за обтяжуючих обставин), який карається позбавленням волі на строк понад десять років, і, якщо заявник залишиться на свободі, він може ухилитись від слідства і суду та перешкоджати встановленню істини у справі.

41. Постановою від 12 листопада 2001 року строк тримання заявника під вартою було продовжено на максимальний строк, до чотирьох місяців. Мотивуючи продовження строку тримання заявника під вартою, Таращанський районний суд зазначив ті самі підстави, що й у постанові від 14 вересня 2001 року.

42. Надалі строк тримання заявника під вартою продовжувався на підставі постанов Таращанського районного суду від 18 січня, 22 травня і 22 серпня 2002 року і від 12 березня 2003 року, а також рішень апеляційного суду від 4 червня і 2 грудня 2004 року, згідно з якими не було підстав для зміни запобіжного заходу, обраного щодо заявника.

43. За тих самих підстав клопотання заявника від 12 серпня 2002 року, 11 березня 2003 року і 27 травня 2004 року про звільнення з-під варту, які він подавав під час судових засідань, були залишені без задоволення Таращанським районним судом 12 серпня 2002 року і 11 березня 2003 року, апеляційним судом — 27 травня 2004 року відповідно. 21 березня 2003 року апеляційний суд відмовив у розгляді апеляційної скарги заявника на постанову від 11 березня 2003 року, посилаючись на те, що процесуальні рішення, ухвалені під час судового розгляду, включаючи постанови щодо запобіжних заходів, не підлягають оскарженню.

44. Клопотання про звільнення з-під варту, яке заявник подав до Таращанського районного суду 22 січня 2002 року, суд по суті

не розглядав, а повідомив заявника листом, що це питання було вирішене постановою суду від 18 січня 2002 року.

45. Клопотання заявника про звільнення з-під варти ґрунтувалися, головним чином, на таких доводах: після події 12 вересня 2001 року заявник не намагався втекти і перешкоджати збиранню доказів або знищити їх; обвинувачення щодо нього було необґрунтоване; після затримання у вересні 2001 року його тривалий час тримали під вартою; він має проблеми зі здоров'ям, щодо яких не має змоги отримувати належне лікування, перебуваючи під вартою. У своїх клопотаннях до судів заявник доводив, що його можна звільнити, відібравши у нього підписку про невиїзд.

46. Спираючись на ці самі доводи, заявник оскаржив постанову від 12 березня 2003 року (див. пункт 42 вище). В ухвалі від 28 травня 2003 року апеляційний суд згадав про апеляційні вимоги заявника, але не вирішив питання щодо запобіжного заходу.

47. За твердженням заявника, 24 листопада 2003 року він подав до апеляційного суду касаційну скаргу на постанову від 12 березня і ухвалу 28 травня 2003 року, але суди не розглянули її. Заявник не надав копії своєї касаційної скарги. Уряд стверджував, що постанову і ухвалу відповідно від 12 березня і 28 травня 2003 року заявник не оскаржив у касаційному порядку.

С. Лікування та надання медичної допомоги під час ув'язнення заявника

48. Заявника тримали в ІТТ до 11 вересня 2002 року, після чого перевели до СІЗО. 7 червня 2005 року його перевели до виправної колонії.

49. За твердженням заявника, 20 січня 2001 року він захворів. Його оглянув фельдшер швидкої допомоги, який був некомпетентним поставити діагноз чи призначити лікування. Заявник зазначив про це в одному із клопотань про звільнення з-під варти, поданих до Тарашанського районного суду, але його звернення виявилось безрезультатним. Заявник не навів жодних інших подробиць щодо події, яка мала місце 20 січня 2001 року.

50. За час перебування в СІЗО і в колонії заявник проходив медичні огляди, включно з рентгенівським обстеженням і обстеженням крові 12 вересня 2001 року, 11 вересня 2002 року, 18 квітня і 24 жовтня 2003 року, 17 травня, 7 червня і 20 серпня 2005 року і 26 червня 2006 року. Лікарі, які оглядали заявника, не виявили у нього жодних серйозних проблем зі здоров'ям.

51. Заявник тричі звертався з проханням надати йому медичну допомогу, а саме 14 вересня і 28 жовтня 2005 року та 27 квітня 2006

року. Йому поставили діагноз бронхіт і періодонтит, у зв'язку з чим він отримував лікування.

52. 27 червня 2006 року заявника оглянула медична комісія у складі лікаря виправної колонії, терапевта, зубного лікаря та психіатра. У своєму висновку комісія зазначила, що заявник «практично здоровий» і що з часу прибуття в колонію стан його здоров'я не погіршився. Додаткове медичне обстеження заявника, проведене 12 грудня 2006 року, підтвердило цей висновок.

53. За твердженням заявника, у колонії він був підданий ризику захворіти на туберкульоз, оскільки в'язні, які страждали на цю хворобу, тримались у тій самій будівлі, що й заявник, хоча і на іншому поверсі. Заявник також стверджував, що у вересні — жовтні 2005 року ця будівля достатньо не опалювалась і що він не мав теплого одягу. Він стверджував, що освітлення в камерах колонії було недостатнім, але не вказав жодних деталей.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України

54. Відповідні положення Конституції передбачають:

Стаття 29

«Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом».

B. Кримінально-процесуальний кодекс від 1960 року

55. Відповідні положення Глави 3 (Учасники процесу, їх права і обов'язки) передбачали:

Стаття 45. Обов'язкова участь захисника

«Участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і в розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції є обов'язковою:

...

4) коли санкція статті, за якою кваліфікується злочин, передбачає довічне ув'язнення — з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення...»

56. Відповідні положення Глави 10 (Дізнання) у редакції, чинній на час подій у справі, передбачали:

Стаття 106. Затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину

«Орган дізнання вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;

2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;

3) коли на підозрюваному або на його одязі, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлено особи підозрюваного.

...

Протягом сімдесяти двох годин після затримання орган дізнання:

1) звільняє затриманого — якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог, передбачених частинами першою і другою цієї статті;

2) звільняє затриманого і обирає щодо нього запобіжний захід, не зв'язаний з триманням під вартою;

3) доставляє затриманого до судді з поданням про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту...

Затримання підозрюваного у вчиненні злочину не може тривати більше сімдесяти двох годин».

Стаття 106-1. Порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину

«Порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, визначається [відповідним] Положенням...»

Стаття 107. Допит підозрюваного у вчиненні злочину

«...Якщо підозрюваний був затриманий або до нього було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, його допит проводиться негайно, а при неможливості негайного допиту — не пізніше двадцяти чотирьох годин після затримання...»

Стаття 115. Затримання слідчим підозрюваного у вчиненні злочину

«Слідчий вправі затримати і допитати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за підставами і в порядку, передбаченими статтями 106, 106-1 і 107 цього Кодексу...»

57. Відповідні положення Глави 13 (Запобіжні заходи) у редакції, чинній на час подій у справі, передбачали:

Стаття 148. Мета і підстави застосування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання

про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування.

При застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного обвинувачення йому має бути пред'явлене не пізніше десяти діб з моменту застосування запобіжного заходу. Якщо в цей строк обвинувачення не буде пред'явлене, запобіжний захід скасовується».

Стаття 149. Запобіжні заходи

«Запобіжними заходами є:

- 1) підписка про невиїзд;
- 2) особиста порука;
- 3) порука громадської організації або трудового колективу;
- 3-1) застава;
- 4) взяття під варту;
- 5) нагляд командування військової частини.

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання підозрюваного, яке застосовується з підстав і в порядку, передбачених статтями 106, 115, 165-2 цього Кодексу».

Стаття 150. Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу

«При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, крім обставин, зазначених у статті 148 цього Кодексу, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують».

Стаття 155. Взяття під варту

«Взяття під варту як запобіжний захід застосовується в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки. У виняткових випадках цей запобіжний захід може бути застосовано в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі і на строк не більше трьох років...»

Стаття 156. Строки тримання під вартою

«Тримання під вартою під час досудового розслідування не повинно тривати більше двох місяців.

У випадках, коли у строк, передбачений частиною першою цієї статті, розслідування справи закінчити неможливо, а підстав для скасування чи заміни запобіжного заходу на більш м'який немає, він може бути продовжений:

1) до чотирьох місяців — за поданням, погодженим з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, або самим цим прокурором, суддею того суду, який виніс постанову про застосування запобіжного заходу;

2) до дев'яти місяців — за поданням, погодженим з заступником Генерального прокурора України, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів, або самим цим прокурором у справах про тяжкі і особливо тяжкі злочини, суддею апеляційного суду;

3) до вісімнадцяти місяців — за поданням, погодженим з Генеральним прокурором України, його заступником, або самим цим прокурором в особливо складних справах про особливо тяжкі злочини, суддею Верховного Суду України;

У кожному випадку, коли розслідування справи у повному обсязі у строки, зазначені у частинах першій чи другій цієї статті, закінчити неможливо і за відсутності підстав для зміни запобіжного заходу, прокурор, який здійснює нагляд за виконанням законів при провадженні розслідування у даній справі, має право дати згоду

про направлення справи до суду в частині доведеного обвинувачення. У цьому випадку справа в частині нерозслідуваних злочинів чи епізодів злочинної діяльності з додержанням вимог статті 26 цього Кодексу виділяється в окреме провадження і закінчується у загальному порядку.

Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного [у значенні статті 115 Кодексу],— з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи на стаціонарному експертному дослідженні у психіатричній медичній установі будь-якого типу. У разі повторного взяття під варту особи у тій самій справі, а також ... пред'явлення нового обвинувачення строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

Строки тримання під вартою під час досудового слідства закінчуються в день надходження справи до суду. У разі відкликання справи із суду прокурором на підставі статті 232 цього Кодексу перебіг цих строків поновлюється з дня надходження справи до прокурора.

Матеріали закінченої розслідуванням кримінальної справи повинні бути пред'явлені обвинуваченому, взятому під варту, та його захисникові не пізніше як за місяць до закінчення граничного строку тримання під вартою, встановленого частиною другою цієї статті.

Якщо матеріали кримінальної справи було пред'явлено обвинуваченому та його захисникові з порушенням місячного терміну до закінчення граничного строку тримання під вартою, встановленого частиною другою цієї статті, то після його закінчення обвинувачений підлягає негайному звільненню. При цьому за обвинуваченим та його захисником зберігається право на ознайомлення з матеріалами справи.

Якщо матеріали кримінальної справи було пред'явлено обвинуваченому та його захисникові з додержанням місячного терміну..., але його виявилось недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, зазначений строк [передбачений частиною другою цієї статті] може бути продовжено суддею апеляційного суду за поданням слідчого, погодженим з Генеральним прокурором України чи його заступником, або поданням цього прокурора чи його заступника. Коли у справі беруть участь кілька обвинувачених, яких тримають під вартою, і хоча б одному з них строку, передбаченого частиною шостою цієї статті, виявилось недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, то зазначене подання може бути внесено стосовно того обвинуваченого або тих обвинувачених, які ознайомилися з матеріалами справи, якщо не відпала необхідність у застосуванні до нього або до них взяття під варту і відсутні підстави для обрання іншого запобіжного заходу.

При поверненні судом справи прокуророві на додаткове розслідування строк тримання обвинуваченого під вартою обчислюється з моменту надходження справи прокурору і не може перевищувати двох місяців. Подальше продовження зазначеного строку проводиться з урахуванням часу перебування обвинуваченого під вартою до направлення справи до суду в порядку і в межах, встановлених частиною другою цієї статті.

У разі закінчення строку тримання під вартою..., передбаченого частинами першою і другою цієї статті, якщо цей строк не продовжено у встановленому цим Кодексом порядку, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варті.

Начальник місця досудового ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варті обвинуваченого, щодо якого постанова судді про продовження строку тримання під вартою на день закінчення строків тримання під вартою, передбачених частинами першою, другою і шостою цієї статті, не надійшла. При цьому він направляє повідомлення особі чи органу, у провадженні яких перебуває справа, та відповідному прокурору, який здійснює нагляд за розслідуванням».

Стаття 165. Загальні положення щодо порядку застосування, скасування і зміни запобіжного заходу

«Запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду. ...

Заміна одного запобіжного заходу іншим або його скасування здійснюється органом дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом з додержанням вимог, передбачених частиною першою цієї статті.

Запобіжний захід скасовується або змінюється, коли відпаде необхідність у запобіжному заході...»

Стаття 165-1. Постанова (ухвала) про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу

«Про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу ... суддя виносить постанову, а суд — ухвалу...

У постанові (ухвалі) про застосування чи зміну запобіжного заходу зазначаються ... підстави його обрання чи зміни... У постанові (ухвалі) про скасування запобіжного заходу повинні бути зазначені підстави для його скасування.

Постанова або ухвала негайно оголошуються під розписку особі, щодо якої вона винесена. Одночасно особі роз'яснюються порядок і строки оскарження постанови або ухвали».

Стаття 165-2. Порядок обрання запобіжного заходу

«На стадії досудового розслідування справи запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, обирає орган дізнання, слідчий, прокурор.

Якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання вправі внести прокурор. При вирішенні цього питання прокурор зобов'язаний ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення.

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого.

Якщо в поданні ставиться питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя вправі своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Затримання в цьому випадку не може продовжуватися більше сімдесяти двох годин; а в разі коли особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд,— не більше сорока восьми годин з моменту доставки затриманого в цей населений пункт.

Після одержання подання суддя вивчає матеріали кримінальної справи, представлені органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого, а при необхідності бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, і виносить постанову:

1) про відмову в обранні запобіжного заходу, якщо для його обрання немає підстав;

2) про ... взяття під варту. ...

Відмовивши в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого — до п'ятнадцяти діб...»

Стаття 165-3. Порядок продовження строків тримання під вартою

«За відсутності підстав для зміни запобіжного заходу чи у разі неможливості закінчення розслідування справи в частині доведеного обвинувачення, слідчий за погодженням з відповідним прокурором або прокурор звертається до суду з поданням про продовження строку тримання під вартою. У поданні зазначаються причини, у зв'язку з якими необхідно продовжити строк, обставини та факти, що належить дослідити, докази, які підтверджують, що злочин вчинено особою, яка тримається під вартою, і обґрунтування необхідності збереження цього запобіжного заходу.

Подання про продовження строку тримання особи під вартою повинно бути подане до суду:

- 1) при продовженні строку тримання під вартою до чотирьох місяців — не пізніш як за п'ять діб до закінчення строку тримання особи під вартою;
- 2) при продовженні строку тримання під вартою до дев'яти місяців — не пізніше п'ятнадцяти діб до закінчення строку тримання під вартою;
- 3) при продовженні строку тримання під вартою до вісімнадцяти місяців — не пізніше двадцяти діб до закінчення строку тримання під вартою;
- 4) при продовженні строку тримання під вартою для ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи — не пізніш як за 5 діб до закінчення граничного строку тримання під вартою;

Одержавши подання, суддя вивчає матеріали кримінальної справи, при необхідності опитує обвинуваченого, особу, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, після чого, залежно від наявності до того підстав, виносить постанову про продовження строку тримання під вартою, за винятком випадку, передбаченого частиною сьомою статті 156 цього Кодексу, або відмовляє в його продовженні.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді. Постанови судді апеляційного і Верховного Суду України оскарженню не підлягають...»

58. Відповідні положення Глави 23 (Попередній розгляд справи суддею) передбачали:

Стаття 237. Питання, які з'ясовуються суддею при попередньому розгляді справи

«У справі ... суддя з'ясовує такі питання:

...

- 4) чи немає підстав для зміни, скасування або обрання запобіжного заходу;...»

Стаття 240. Порядок досудового розгляду справи

«Попередній розгляд справи здійснюється суддею одноособово з обов'язковою участю прокурора. Про день досудового розгляду справи повідомляються також інші учасники процесу, однак їх неявка не перешкоджає розгляду справи...»

Стаття 246. Повернення справи на додаткове розслідування

«При попередньому розгляді справи суддя... своєю постановою повертає справу на додаткове розслідування у випадках, коли під час порушення справи,

провадження дізнання або досудового слідства були допущені такі [процесуальні] порушення..., без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

... Суддя може повернути справу на додаткове розслідування і у випадках наявності підстав для кваліфікації дій обвинуваченого за статтею Кримінального кодексу, яка передбачає відповідальність за більш тяжкий злочин, чи для пред'явлення йому обвинувачення, яке до цього не було пред'явлено...

У постанові суддя зазначає підстави повернення справи на додаткове розслідування... В постанові також повинно бути вирішено питання про запобіжний захід щодо обвинуваченого.

На постанову протягом семи діб з дня її винесення сторони можуть подати апеляції до апеляційного суду, а якщо справа розглядається по першій інстанції апеляційним судом — касаційні подання чи скарги до касаційного суду».

Стаття 253. Питання, які підлягають вирішенню суддею в зв'язку з підготовкою справи до судового розгляду

«Прийнявши рішення про призначення справи до судового розгляду, суддя вирішує такі питання:

- 1) про призначення захисника у випадках, коли його участь у справі є обов'язковою;
- 2) про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу;...»

59. Відповідні положення Глави 24 (Загальні положення судового розгляду) передбачали:

Стаття 274. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді

«Під час розгляду справи суд, при наявності до того підстав, може своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо підсудного.

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою суд повинен керуватися відповідними статтями глави 13 цього Кодексу».

Стаття 281. Направлення справи на додаткове розслідування

«Повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства може мати місце лише тоді, коли ця неповнота або неправильність не може бути усунута в судовому засіданні.

Якщо виникне питання про повернення справи на додаткове розслідування, суд ... вирішує це питання мотивованою ухвалою, а суддя — постановою...

На ухвалу, постанову протягом семи діб з дня її винесення сторони можуть подати апеляції до апеляційного суду, а якщо справа розглядається по першій інстанції апеляційним судом — касаційні подання чи скарги до касаційного суду».

60. Відповідні положення Глави 30 (Розгляд справи за апеляцією) у редакції, чинній на час подій у справі, передбачали:

Стаття 347. Судові рішення, на які може бути подана апеляція

«Апеляція може бути подана:

- 1) на вирoki, які не набрали законної сили, ухвалені місцевими судами;
- 2) на постанови про застосування чи незастосування примусових заходів виховного і медичного характеру, ухвалені місцевими судами.

Апеляція також може бути подана:

- 1) на ухвали (постанови), ухвалені місцевим судом, про закриття справи або направлення справи на додаткове розслідування;
- 2) на окремі ухвали (постанови), ухвалені місцевим судом;
- 3) на інші постанови місцевих судів у випадках, передбачених цим Кодексом».

Стаття 348. Особи, які мають право подати апеляцію

«Апеляцію мають право подати:

- 1) засуджений, його законний представник і захисник — у частині, що стосується інтересів засудженого;

...

- 6) обвинувачений, щодо якого справу направлено на додаткове розслідування, його законний представник і захисник — у частині мотивів і підстав направлення справи на додаткове розслідування;

...

- 12) інші особи у випадках, передбачених цим Кодексом».

Стаття 360. Строки розгляду справи в апеляційному суді

«Апеляційний суд повинен розглянути справу у день, визначений судом першої інстанції...»

Стаття 366. Результати розгляду справи в апеляційному суді

«... У результаті розгляду апеляцій на рішення, зазначені у частині другій статті 347 цього Кодексу, апеляційний суд:

- 1) виносить ухвалу про залишення ухвали чи постанови без зміни, а апеляції — без задоволення; скасування ухвали чи постанови і повернення її на новий судовий розгляд в суд першої інстанції; ... зміну ухвали чи постанови;
- 2) постановляє свою ухвалу, скасовуючи повністю чи частково ухвалу чи постанову суду першої інстанції».

Стаття 382. Порядок перевірки ухвал суду і постанов судді

«Апеляційна перевірка судових рішень, зазначених у частині другій статті 347 цього Кодексу, здійснюється з додержанням вимог цієї глави. При перевірці цих рішень судове слідство не провадиться. Апеляції на постанови судді, винесені в порядку, передбаченому статтями 52-5, 165-2, 165-3, 177, 205 цього Кодексу, розглядаються не пізніше, як через три доби після їх надходження до апеляційного суду. Для розгляду цих апеляцій відповідні матеріали невідкладно витребовуються апеляційним судом...»

61. Відповідні положення Глави 31 (Касаційне провадження) у редакції, чинній на час подій у справі, передбачали:

Стаття 383. Судові рішення, які можуть бути перевірені в касаційному порядку

«У касаційному порядку можуть бути перевірені:

- 1) вироки, ухвали і постанови апеляційного суду, постановлені ним як судом першої інстанції;
- 2) вироки і постанови апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку.

У касаційному порядку також можуть бути перевірені вироки та постанови [місцевих] судів, ... ухвали апеляційного суду, постановлені щодо цих вироків та постанов».

Стаття 384. Особи, які мають право на касаційне оскарження або внесення касаційного подання

«Касаційні скарги на судові рішення, зазначені у частині першій статті 383 цього Кодексу, мають право подати особи, коло яких визначено у статті 348 цього Кодексу.

Касаційні скарги на судові рішення, зазначені у частині другій статті 383 цього Кодексу, мають право подати:

1) засуджений, його законний представник і захисник — у частині, що стосується інтересів засудженого;...»

Стаття 392. Строки розгляду справи у касаційному суді

«... касаційна скарга на судові рішення, зазначені у частині першій статті 383 цього Кодексу, призначаються до касаційного розгляду не пізніше двох місяців з дня їх направлення до касаційного суду, а ... скарга на судові рішення, зазначені у частині другій статті 383 цього Кодексу,— не пізніше двох місяців з дня винесення ухвали про призначення справи до касаційного розгляду».

Стаття 396. Результати розгляду справи судом касаційної інстанції

«У результаті касаційного розгляду справи суд приймає одне з таких рішень:

1) залишає вирок, постанову чи ухвалу без зміни, а касаційні скарги чи подання — без задоволення;

2) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і направляє справу на нове розслідування або новий судовий або апеляційний розгляд;

3) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і закриває справу;

4) змінює вирок, постанову чи ухвалу...»

С. Закон «Про попереднє ув'язнення» 1993 року

62. Відповідні положення статті 9 Закону в редакції, чинній на час подій у справі, передбачали:

«Особи, взяті під варту, мають право:

на захист відповідно до кримінально-процесуального законодавства;...»

63. 12 січня 2005 року наведене вище положення було змінено і викладено в такій редакції:

«Особи, взяті під варту, мають право:

на захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або взяття під варту, а також на повідомлення під час взяття під варту підстав та мотивів взяття під варту, оскаржувати їх у суді, отримати в друкованому вигляді роз'яснення положень статей 28, 29, 55, 56, 59, 62 та 63 Конституції України, цієї статті та інших прав затриманих або взятих під варту, встановлених законом, у тому числі права здійснювати захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або арешту (взяття під варту) особи, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника;...»

Д. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 11 лютого 2005 року № 2 «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування»

64. У відповідній частині цієї постанови Пленуму Верховного Суду зазначається:

«14. ...Постанови місцевих судів про повернення справи на додаткове розслідування й ухвали апеляційних судів щодо них, а також ухвали апеляційних судів, якими скасовано вироки місцевих судів з поверненням справи на нове розслідування чи новий судовий розгляд, у касаційному порядку (визначеному в ч. 2 ст. 383 і ч. 2 ст. 386 КПК) не переглядаються як такі, що не перешкоджають подальшому провадженню у справі».

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

65. Суд зазначає, що після того, як Суд повідомив про заяву Уряд, заявник подав нові скарги за статтею 3 Конвенції, стверджуючи, що камери колонії були переповнені і засуджені змушені спати на ліжках без постільної білизни; за статтею 4 Конвенції заявник скаржився на тривалість досудового ув'язнення та умови ув'язнення в Черкаській колонії; за підпунктами (b) і (d) пункту 1 статті 5 Конвенції стверджуючи, що взяття його під варту у вересні 2001 року було незаконним. Він також подав нові скарги за статтями 13 і 14 Конвенції щодо стверджуваної несправедливості цивільного провадження стосовно районного центру зайнятості, яке мало місце у лютому-березні 2001 року.

66. На думку Суду, ці нові скарги не є уточненням первісних скарг заявника, стосовно яких сторони вже надали свої зауваження. Отже, Суд вважає, що наразі в даному контексті недоцільно розглядати ці питання окремо (див., *mutatis mutandis*, рішення від 19 квітня 2005 року у справі «Пірянник проти України» (*Piryanyk v. Ukraine*), заява № 75788/01, п. 20).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

67. Заявник стверджував, що умови тримання його під вартою були нелюдськими. Зокрема, він стверджував, що відчував болі в серці, шлунку, нирках і печінці, постійно наражався на ризик захворіти на туберкульоз і що його не забезпечували адекватним лікуванням під час

ув'язнення. Крім того, він скаржився на недостатність харчування, у зв'язку з чим він значно схуд, а також на незадовільне опалення й освітлення в камерах колонії. Заявник посилався на статтю 3 Конвенції, яка проголошує:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

68. Уряд доводив, що скарги заявника були необґрунтовані. Зокрема, Уряд стверджував, що протягом ув'язнення стан здоров'я заявника був задовільний, а сам він регулярно проходив медичні огляди.

69. Заявник не погодився з доводами Уряду. Зокрема, він стверджував, що під час перебування в ІТТ він не проходив медичного огляду і що висновок медичної комісії від 27 червня 2006 року про задовільний стан його здоров'я був неточним, оскільки його не оглядав хірург, невропатолог, отоларинголог або офтальмолог. За твердженням заявника, медичні огляди були нерегулярними і недостатніми, через це він не отримав лікування, якого потребував.

70. Суд розгляне доводи заявника в контексті загальних принципів, встановлених практикою Суду стосовно питань медичної допомоги ув'язненим особам (див., наприклад, рішення у справах «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) [ВП], № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI, «Муйсель проти Франції» (*Mouisel v. France*), № 67263/01, п. 38–40, ECHR 2002-IX, та «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року). Суд зауважує, що скарги заявника про неадекватність медичної допомоги, яку йому надавали під час його ув'язнення, необґрунтовані. Зокрема, виходячи з медичних даних заявника, що містяться у матеріалах справи, Суд зауважує, що заявник не мав серйозних проблем зі здоров'ям і його стан за час ув'язнення загалом був задовільним. Суд також зазначає, що заявник успішно пролікувався у зв'язку з незначними проблемами зі здоров'ям, які він мав у вересні — жовтні 2005 року та в серпні 2006 року. Хоча для заявника було б краще, якби в ІТТ його оглянув лікар, непроведення такого медичного огляду не порушує питання за статтею 3 Конвенції за обставин цієї справи, зокрема, з огляду на те, що після прибуття заявника в СІЗО його оглянули лікарі, які констатували, що стан його здоров'я задовільний. Ніщо у справі не свідчить про те, що обстеження, яке заявник пройшов в СІЗО, було незадовільним і що він потребував додаткового обстеження. Стосовно того, що заявника тримали у тій самій будівлі, що й ув'язнених, хворих на туберкульоз, Суд не вважає цей факт достатнім для висновку про те, що існувала загроза здоров'ю заявника.

71. Суд також зазначає, що заявник не звертався до національних органів зі скаргами на недостатність харчування, опалення та освітлен-

ня в камерах колонії (див. ухвалу щодо прийнятності від 16 жовтня 2007 року в справі «*Винокуров проти України і Росії*» (*Vinokurov v. Ukraine and Russia*), № 2937/04).

72. Суд доходить висновку, що загалом у справі немає ознак порушення статті 3 Конвенції, а сам заявник не навів доводів, які могли б переконати Суд дійти іншого висновку. Отже, відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції ця частина заяви відхиляється як явно необгрунтована.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

73. Заявник скаржився, що тривалість його досудового ув'язнення не була «виправданою» і «розумною», і посилався на пункт 3 статті 5 Конвенції, який передбачає:

«3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання».

A. Прийнятність

74. Уряд доводив, що заявник не може вважатись потерпілим від порушення пункту 3 статті 5 Конвенції, оскільки національні суди зрештою визнали тривалість провадження в його справі надмірною, а час досудового ув'язнення було зараховано до строку відбування покарання (див. пункти 32 і 35 вище). Уряд також доводив, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, оскільки не звернувся з вимогою відшкодувати шкоду на підставі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» або з вимогою відшкодувати шкоду, завдану внаслідок надмірної тривалості тримання його під вартою, на підставі вказаних вище висновків національних судів.

75. Заявник з цим не погодився.

76. Суд зазначає, що ухвала апеляційного суду, на яку посилається Уряд, не стосується питання надмірної тривалості досудового ув'язнення заявника. Крім того, Уряд не продемонстрував, що в національному законодавстві є належне підґрунтя для вимоги заявника щодо відшкодування шкоди, про яку він стверджує в зазначеній скарзі (див. рі-

шення у справі «Ткачов проти України», № 39458/02, п. 36, від 13 грудня 2007 року, «Доронін проти України» (*Doronin v. Ukraine*), № 16505/02, п. 45, від 19 лютого 2009 року, та «Мироненко і Мартенко проти України» (*Mironenko and Martenko v. Ukraine*), № 4785/02, п. 61, від 10 грудня 2009 року). Суд також зазначає, що зарахування часу досудового ув'язнення до строку відбування покарання не стосується стверджуваного порушення пункту 3 статті 5 Конвенції (див. рішення у справах «Павлетич проти Словаччини» (*Pavletia v. Slovakia*), № 39359/98, п. 61, від 22 червня 2004 року, «Лебедев проти Росії» (*Lebedev v. Russia*), № 4493/04, пп. 47–48, від 25 жовтня 2007 року, та «Фельдман проти України» (*Feldman v. Ukraine*), №№ 76556/01 і 38779/04, пп. 62–65, від 8 квітня 2010 року).

77. Таким чином, Суд відхиляє зазначені вище заперечення Уряду. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав і тому оголошується прийнятною.

В. Суть

78. Заявник скаржився, що його досудове ув'язнення було надмірно тривалим.

79. Уряд стверджував, що оцінці за пунктом 3 статті 5 Конвенції підлягає період з 12 вересня 2001 року до 24 грудня 2004 року.

80. Суд здебільшого погоджується з Урядом стосовно періоду досудового ув'язнення заявника, хоча він має виключити з розгляду цієї частини справи період із 15 жовтня 2003 року до 25 березня 2004 року, протягом якого заявника було ув'язнено згідно з вироком апеляційного суду від 15 жовтня 2003 року. Отже Суд зазначає, що досудове ув'язнення заявника тривало два роки і близько десяти місяців, що не є коротким періодом в абсолютному вираженні.

81. Суд зауважує, що тяжкість пред'явлених заявникові обвинувачень та ризик його ухилення від суду і перешкоджання встановленню істини, про які зазначалося в першій постанові про взяття заявника під варту у вересні 2001 року, залишалися єдиними підставами, з яких суд не змінював обраний запобіжний захід. Крім того, у багатьох випадках суди, не змінюючи запобіжного заходу щодо заявника, взагалі не зазначали жодних підстав, а лише вказували, що раніше обраний запобіжний захід був правильним.

82. У зв'язку з цим Суд зазначає, що у справах, які порушували такі ж питання, як і ця справа, він часто визнавав наявність порушення пункту 3 статті 5 Конвенції (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Ткачов проти України» (*Tkachev v. Ukraine*), пп. 47–53, рішення у справі «Слоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), № 17283/02, пп. 60–61, від 6 листопада 2008 року, згадане вище рішення у справі

«Доронін проти України» (*Doronin v. Ukraine*), пп. 63–64, та рішення у справі «Сергій Волосюк проти України» (*Sergey Volosyuk v. Ukraine*), № 1291/03, пп. 40–42, від 12 березня 2009 року). У справі, що розглядається, немає жодного доводу, здатного переконати Суд дійти іншого висновку.

83. Тому Суд визнає, що мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 4 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

84. Заявник скаржився, що суди не розглядали питання законності його досудового ув'язнення відповідно до вимог пункту 4 статті 5 Конвенції, який передбачає:

«4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

A. Прийнятність

85. Уряд доводив, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, які були в його розпорядженні згідно з національним законодавством, зокрема, згідно з положеннями статей 165-2 і 383 Кримінально-процесуального кодексу та статті 9 Закону України «Про попереднє ув'язнення», оскільки заявник не оскаржив у касаційному порядку постанову від 12 березня та ухвалу від 28 травня 2003 року (див. пункт 47 вище).

86. Заявник стверджував, що він подав до судів касаційну скаргу на ці рішення і що з їхньої вини вона залишилася нерозглянутою.

87. Суд зазначає, що він не може на підставі наявних матеріалів у справі встановити, що заявник оскаржив зазначені рішення в касаційному порядку. Проте, з огляду на міркування, наведені нижче, Суд вважає, що заявник не був зобов'язаний використовувати процедуру, на яку посилався Уряд.

88. Зокрема, Суд зауважує, що постанова від 12 березня та ухвала від 28 травня 2003 року стосувалися, головним чином, повернення справи заявника на додаткове розслідування. Хоча постанова Тарашанського районного суду від 12 березня 2003 року також містила припис про тримання заявника під вартою, а в ухвалі апеляційного суду від 28 травня 2003 року було зазначено про клопотання заявника стосовно звільнення з-під варті, їх предмет і мета полягали у вирішен-

ні питання, порушеного в клопотанні прокурора, про неправильну кваліфікацію дій заявника (див. пункти 14 і 15 вище).

89. Зважаючи на формулювання статей 246, 383 і 384 Кримінально-процесуального кодексу та позицію Верховного Суду України, викладену в його постанові стосовно відповідного питання (див. пункти 58, 61 і 64 вище), Суд має сумніви, що заявник міг оскаржити зазначені рішення в касаційному порядку. Щодо статті 165-2 Кримінально-процесуального кодексу та статті 9 Закону України «Про попереднє ув'язнення», на які Уряд також посилався у своїх зауваженнях, Суд зазначає, що ці статті стосувалися затримання та взяття під варту на етапі досудового розслідування і не стосувались цього аспекту справи.

90. У будь-якому разі Суд зауважує, що Уряд не пояснив, яким чином скарга, подана на постанову від 12 березня і ухвалу від 28 травня 2003 року в ординарному касаційному порядку, дала б заявникові можливість порушити питання про законність триваючого тримання його під вартою і яким чином така процедура могла б забезпечити прямий і без зволікань, а не лише опосередкований захист прав, гарантованих статтею 5 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, ухвалу щодо прийнятності від 25 листопада 2003 року у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, та рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Соловей і Зозуля проти України» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), заяви №№ 40774/02 і 4048/03, п. 77). Уряд також не навів для прикладу справ, коли постанова щодо тримання особи під вартою була розглянута касаційним судом по суті.

91. Суд також зауважує, що статтями 165-2 і 163-3 Кримінально-процесуального кодексу передбачено можливість оскарження особами, взятими під варту, на етапі досудового слідства постанов про взяття під варту або продовження строку тримання під вартою (див. пункт 57 вище). Стосовно судових рішень щодо тримання під вартою протягом наступних етапів провадження у кримінальній справі національний закон не передбачав права оскаржувати такі рішення в апеляційному чи касаційному порядку. Частково це підтверджує той факт, що апеляційний суд відмовився розглядати апеляційну скаргу заявника на постанову суду першої інстанції про продовження строку тримання його під вартою, посилаючись на неможливість оскарження такого рішення (див. пункт 43 вище).

92. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду. Суд вважає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав і тому оголошується прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

93. Заявник скаржився, що суди не розглянули його доводи щодо звільнення з-під варти і що їхні рішення про продовження строку тримання його під вартою були необґрунтованими. Він також скаржився, що його апеляційну скаргу на постанову Таращанського районного суду від 11 березня 2003 року не було розглянуто по суті і що йому не надали копій ухвал апеляційного суду від 4 червня 2004 року та Верховного Суду України від 29 липня 2004 року, які *inter alia* стосувалися тримання його під вартою.

94. Уряд доводив, що питання законності досудового ув'язнення заявника належним чином розглядалося судами. Клопотання заявника про звільнення з-під варти розглядалися судами без зволікань. Крім того, розгляд питання законності тримання його під вартою здійснювався автоматично щоразу, коли справа надходила до судів або коли її повертали на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд.

95. Посилаючись на свої доводи щодо прийнятності цієї частини заяви (див. пункт 85 вище), Уряд наполягав, що заявник не скористався можливістю оскаржити в ординарному апеляційному та касаційному порядку судові рішення щодо продовжуваного строку тримання його під вартою.

96. Уряд також стверджував, що заявника своєчасно повідомили про ухвали від 4 червня та 29 липня 2004 року, що дало йому можливість оскаржити перше із зазначених рішень у касаційному порядку.

2. Оцінка Суду

а) Загальні принципи, що впливають з практики Суду

97. Суд повторює, що пункт 4 статті 5 Конвенції передбачає право заарештованої чи взятої під варту особи «ініціювати провадження» з метою перевірки судом процесуальних і матеріально-правових умов, які з точки зору Конвенції мають суттєве значення для «законності» позбавлення її свободи. Це означає, що процедура судового розгляду питання законності тримання під вартою має бути доступною в національній правовій системі. Така процедура має відповідати принципам, що впливають з практики Суду.

98. Зокрема, вона повинна мати судовий характер і забезпечувати належні гарантії, які вимагаються при даному виді позбавлення свободи (див., наприклад, рішення від 28 жовтня 1998 року у справі «*Асьонов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 162, Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII). Ця процедура має бути змагальною і завжди забезпечувати «рівність процесуальних засобів» сторін (див. рішення у справі «*Ніколова проти Болгарії*» (*Nikolova v. Bulgaria*) [ВП], № 31195/96, п. 58, ECHR 1999-II). У випадку, коли йдеться

про особу, тримання під вартою якої підпадає під дію підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, необхідно проводити судові засідання (див. згадане вище рішення у справі «*Асьонов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*)).

99. Можливість ініціювати таку процедуру має забезпечуватися невдовзі після взяття особи під варту і, в разі необхідності, з розумною періодичністю в подальшому. Процедура розгляду питання законності тримання під вартою має здійснюватися з належною сумлінністю (див. рішення у справі «*Худобін проти Росії*» (*Khudobin v. Russia*), № 59696/00, п. 115, ECHR 2006-XII (витяги)).

100. Розглядаючи питання законності тримання під вартою, компетентний суд повинен перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, на підставі якої здійснено затримання, та законність мети, з якою особу затримано і потім взято під варту (див. рішення у справі «*Буткевічюс проти Литви*» (*Butkevicius v. Lithuania*), № 48297/99, п. 43, ECHR 2002-II (витяги)).

101. Хоча пункт 4 статті 5 Конвенції не зобов'язує компетентний суд реагувати на кожний довід особи, взятої під варту, при розгляді скарги на застосування такого запобіжного заходу, суд при цьому повинен врахувати наведені особою конкретні факти, здатні поставити під сумнів існування умов, які мають суттєве значення для «законності» позбавлення свободи у світлі цілей Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «*Ніколова проти Болгарії*» (*Nikolova v. Bulgaria*), п. 61)).

в) Застосування цих принципів у справі, що розглядається

102. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зауважує, що питання законності тримання заявника під вартою неодноразово розглядалося національними судами на різних етапах провадження у справі (див. пункти 40–44, 46 вище). Крім того, заявник мав можливість ініціювати процедуру судового розгляду цього питання і суди загалом без зволікань розглядали його клопотання про звільнення з-під варти.

103. Водночас Суд зазначає, що, незважаючи на конкретні, належні та вагомі доводи заявника, зазначені на підтримку клопотань про звільнення з-під варти (див. пункт 45 вище), національні суди у своїх рішеннях про відхилення клопотань заявника не відреагували на жоден із таких доводів. До того ж у жодному з рішень щодо тримання під вартою, ухваленому після першого судового розгляду питання законності затримання заявника 14 вересня 2001 року, не наводилися особливі обставини чи конкретні міркування, які б виправдовували продовжуване тримання заявника під вартою.

104. Суд вважає, що питання за пунктом 4 статті 5 Конвенції, порушене в цій справі, стосується не просто випадкової відсутності належного реагування національного суду на питання законності тримання заявника під вартою. Воно походить з більш загальної проблеми відсутності чіткої і передбачуваної національної процедури судового розгляду такого питання.

105. Зокрема, хоча Кримінально-процесуальний кодекс вимагає від судів мотивувати свої рішення щодо тримання під вартою протягом досудового слідства та встановлювати строк такого тримання (див. пункт 57 вище), він не містить аналогічної вимоги стосовно рішень про подальше тримання під вартою після того, як справу було передано до суду першої інстанції. Суд також зауважує, що, хоча стаття 237 Кримінально-процесуального кодексу покладає на суддю обов'язок з'ясувати при попередньому розгляді справи питання щодо застосування запобіжних заходів, такий розгляд справи з огляду на положення статті 240 Кодексу може здійснюватися без участі відповідної особи та її захисника (див. пункт 58 вище).

106. У цьому зв'язку Суд зазначає, що в інших справах проти України, які стосувалися того ж нормативного регулювання, але в контексті скарг за пунктом 1 статті 5 Конвенції, він уже неодноразово встановлював, що норми процесуального законодавства України стосовно тримання під вартою не забезпечували заявникам належного захисту від свавілля (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Єлоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), п. 54).

107. Стосовно доводу Уряду про те, що заявник мав змогу оскаржити рішення щодо тримання під вартою, Суд зауважує, що цей аргумент уже було розглянуто при вирішенні питання щодо прийнятності цієї частини заяви (див. пункти 91–92 вище).

108. За цих обставин Суд визнає, що всупереч вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції національні суди не дослідили обставини або конкретні міркування, які виправдовували б його продовжуване тримання під вартою після першого судового розгляду 14 вересня 2001 року питання законності його затримання (див. рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Свершов проти України» (*Svershov v. Ukraine*), заява № 35231/02, пп. 71–72, і згадане вище рішення у справі «Сергій Волосюк проти України» (*Sergey Volosyuk v. Ukraine*), п. 54). На підставі викладеного в пунктах 105 і 106 вище Суд далі визнає, що загалом національне законодавство не передбачає процедури судового розгляду питання законності продовжуваного тримання під вартою після закінчення досудового слідства, яка б задовольняла вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції.

109. Беручи до уваги зазначені вище висновки, Суд не вбачає за необхідне визначати, чи суперечили вимозі адекватного судового реагування за цим самим положенням Конвенції ненадання органами

влади заявникові копій певних процесуальних рішень, які *inter alia* стосувалися тримання його під вартою, і відмова Таращанського районного суду в розгляді клопотання заявника про звільнення з-під варти від 22 січня 2002 року на підставі того, що він вже розглядав це питання раніше.

110. Отже, було порушено пункт 4 статті 5 Конвенції.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

111. Заявник скаржився, що під час провадження в кримінальній справі було порушено його право на захист. Зокрема, він стверджував, що призначений через адвокатське об'єднання захисник був неспроможний ефективно надавати йому допомогу, оскільки його призначили лише за кілька днів до закінчення додаткового слідства в жовтні 2004 року, під час якого заявникові пред'явили нове обвинувачення. Заявник посилався на пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, у відповідній частині яких зазначено:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... [судом]..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя...»

112. Уряд доводив, що порушення статті 6 Конвенції не було, оскільки протягом усього провадження захисником заявника була його мати і що це положення Конвенції не вимагало, щоб інтереси заявника представляв фахівець у галузі права. За твердженням Уряду, навіть якщо припустити, що на етапі досудового слідства у справі заявник не мав належного представника, призначений через адвокатське об'єднання захисник надавав йому допомогу протягом всього судового розгляду. Цей захисник мав змогу заявити в суді першої інстанції скарги стосовно будь-яких порушень, які мали місце під час досудового слідства.

113. Суд не бачить необхідності в детальному розгляді наведених вище доводів Уряду, оскільки вважає скаргу за пунктом 1 і підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції необґрунтованою з причин, наведених нижче.

114. Зокрема, Суд вважає, що скарга заявника стосується періоду, протягом якого у вересні — листопаді 2004 року у справі тривало

додаткове досудове слідство. За результатами додаткового слідства кваліфікацію дій заявника було змінено і йому пред'явили нові обвинувачення в тяжких злочинах, за один з яких передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Коли заявникові було пред'явлено нове обвинувачення, для участі в його справі через адвокатське об'єднання було призначено захисника, як цього вимагає стаття 45 Кримінально-процесуального кодексу (див. пункти 27 і 55 вище). Цей захисник продовжував представляти заявника до закінчення судового розгляду.

115. Суд також зазначає, що національний суд почав судовий розгляд у справі заявника через шість тижнів після закінчення додаткового досудового слідства. Заявник не стверджував про те, що протягом зазначеного періоду він або його захисник не мали доступу до матеріалів справи, що органи влади перешкоджали йому спілкуватись із захисником або якимось іншим чином обмежували можливість заявника отримати пораду та допомогу захисника при підготовці свого захисту.

116. Твердження заявника про те, що призначений захисник не надавав йому допомоги, не є детальними і належно обґрунтованими. Навіть якщо припустити, що, як це стверджує заявник, захисник не з'явився на попередній розгляд справи 2 грудня 2004 року і не надавав йому допомогу для підготовки касаційної скарги, це за даних обставин справи не порушує питання за підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Зокрема, заявник не уточнив, чи припинив захисник представляти його після судового розгляду чи просто не виконував своїх обов'язків. Крім того, заявник стверджував, що він не мав можливості найняти нового захисника для участі в подальшому провадженні. У будь-якому разі Суд повторює, що на державу не можна покласти відповідальність за кожен недолік в діяльності захисника, призначеного для участі у справі для цілей надання юридичної допомоги (див. рішення від 19 грудня 1989 року у справі «Камасінські проти Австрії» (*Kamasinski v. Austria*), п. 65, Series A, № 168).

117. За цих обставин Суд вважає, що скарга заявника не містить ознак порушення його прав за пунктом 1 і підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтована.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

118. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

119. Заявник вимагав 1 021 596 євро відшкодування матеріальної шкоди, що включали втрату заробітку за період до його затримання у вересні 2001 року, протягом якого держава не забезпечила його роботою, та за період з 12 вересня 2001 року, протягом якого він перебував під вартою. Крім того, вказана сума включала медичні витрати, витрати на санітарно-гігієнічні засоби та продукти, які він поніс, як стверджується, в зв'язку з неприйнятними умовами тримання його під вартою.

120. Заявник також вимагав 670 000 євро відшкодування моральної шкоди, завданої стверджуваним безпідставним засудженням його судом у 1998 році, відмовою Уповноваженого Верховної Ради з прав людини розглянути його скарги щодо засудження в 1998 році, тим, що органи влади не забезпечили його роботою, стверджуваним незаконним затриманням у вересні 2001 року та подальшим триманням під вартою, а також умовами такого тримання.

121. Уряд вважав, що заявлені суми відшкодування надмірні, частково не мають стосунку до питань, порушених у цій справі, і в певній мірі необґрунтовані. Він також доводив, що переривання соціальних зв'язків, включно із втратою можливості працювати й заробляти гроші, було невід'ємним елементом ув'язнення заявника. Уряд звертався з тим, щоб Суд у будь-якому випадку, якщо буде встановлено порушення Конвенції у цій справі, присудив суму відшкодування, керуючись принципом справедливості.

122. Суд зазначає, заявлена матеріальна і моральна шкода прямо не стосується констатованих Судом у цій справі порушень пунктів 3 і 4 статті 5 Конвенції (див. пункти 83, 108 і 110 вище). Однак, вимоги заявника про відшкодування моральної шкоди явно свідчать про те, що заявник мав страждати від стресу та відчаю у зв'язку з тривалістю його досудового ув'язнення та відсутністю судового розгляду питання законності тримання під вартою. Керуючись принципом справедливості, Суд присуджує йому відшкодування моральної шкоди у розмірі 2600 євро.

В. Судові та інші витрати

123. Заявник вимагав 1000 євро компенсації судових та інших витрат, пов'язаних із провадженням у національних судах, і 2000 євро компенсації витрат, пов'язаних із розглядом справи в Суді.

124. Уряд зазначив, що ці вимоги необґрунтовані.

125. Суд зазначає, що заявник не надав документів на підтвердження своїх вимог. Тому Суд відхиляє їх як необґрунтовані.

С. Пеня

126. Суд вважає, що пеня в разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги заявника за пунктами 3 і 4 статті 5 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

3. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє*, що:

а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним, держава-відповідач повинна виплатити заявникові 2600 (дві тисячі шістсот) євро відшкодування моральної шкоди, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу, плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цих сум;

б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.

5. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 28 жовтня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова